

# Kroniek

J.W. van der Jagt

## Vertalen

**De kroniekschrijver stond in het vorige nummer stil bij de aanvaarding van de Nieuwe Bijbelvertaling door de generale synode. Hij vroeg ook om reacties die het gebruik van deze vertaling oproepen. Natuurlijk is er over elke vertaling wel iets ten voordele en ten nadele te zeggen. Ik moet zeggen dat we de nieuwe vertaling in het huiselijk gebruik met veel genoegen lezen. Het roept regelmatig de vraag op of Gods Woord werkelijk zegt wat je leest. De ene keer verfrissend, de andere keer teleurstellend. Een paar voorbeelden wil ik noemen.**

We werden verrast door een ‘shockerende’ vertaling in de profetie over Ohola en Oholiba in Ezechiël 23. We lazen over hen in vers 3: ‘Al toen ze jong waren, waren ze ontrouw, in Egypte. Daar werden hun borsten betast en lieten ze zich in hun tepels knijpen.’ De reactie was lachen. Staat dat er echt? Het leek onvoorstelbaar, nee ongepast, dat Gods Woord zo expliciet over seksuele zonden schrijft. Uiteraard pak je de overbekende Nieuwe Vertaling erbij. Die vertaalt: ‘Ze pleegden ontucht in Egypte; in haar jeugd pleegden ze ontucht; daar werd haar boezem betast en streelde men haar maagdelijke borsten.’ Ik kan me niet herinneren dat die vertaling ooit dezelfde reactie opriep. Op een of andere manier klinkt het minder expliciet. Komt dat doordat deze vertaling overbekend is of is het expliciete toch een beetje wegvertaald? Het aardige van dit voorbeeld is dan de vergelijking met de oude Statenvertaling van 1637. Die vertaalt: ‘Dezen hoereerden in Egypte; in hare jeugd hoereerden zij; daar werden hare borsten gedrukt, en daar werden de tepels haars maagdoms betast.’ Dit Oudnederlands klinkt voor ons heel plechtig. Het roept bij ons weinig op. Maar ik stel me voor dat het in 1637 wel eens net zo expliciet geklonken kan hebben als de nieuwste vertaling vandaag. Het Woord van God is niet preuts, maar kan de zaken gewoon bij de naam noemen. Als een vertaling dat ook doet, is dat winst. Zeker in onze tijd is dat belangrijk. In onze cultuur wordt tegenwoordig vaak heel platvloers over seksualiteit gesproken. Dat geeft de indruk dat je alleen open over deze zaken kunt zijn op een platvloerse manier. Dan is het goed om te merken - voor oud en jong van veel belang - dat Gods Woord de dingen open bij hun naam noemt zonder dat het platvloers hoeft te zijn.

Een ander voorbeeld is er in Handelingen 13. Daar lezen we de preek die Paulus gehouden heeft in Antiochië in Pisidië. Hij zegt in vers 36 over David: ‘Want David is, na voor zijn geslacht de raad Gods gediend te hebben, ontslapen.’ In deze vertaling wordt de raad van God verbonden aan het dienen van David. In de Nieuwe Bijbelvertaling wordt een ander verband gelegd. Daar lezen we: ‘Wat David betreft, hij is, nadat hij de mensen uit zijn eigen tijd had gediend, overeenkomstig Gods wil gestorven en met zijn voorouders verenigd.’ Door de plaats van de komma wordt de raad van God verbonden aan het sterven van David en wordt het dienen van David een dienen van zijn tijdgenoten in plaats van het dienen van God. Het is, denk ik, moeilijk te beslissen wat Lucas bedoeld heeft. Er vloeit uit deze verandering ook niet zoveel bloed. Maar het valt wel op, wanneer je deze schriftplaats altijd hebt gezien als een steun voor de gedachte dat wij als mensen dienstbaar zijn aan de uitvoering van de raad van God. Die schriftuurlijke gedachte valt met deze andere vertaling niet ondersteboven. Maar de wijziging valt wel op. Het zal wel een vertaling worden waarvan een predikant in de toekomst zal zeggen: ‘Eigenlijk staat er...’, of: ‘Je kunt het ook vertalen zoals de oude Nieuwe Vertaling het weergaf.’

Ingrijpender zijn twee opvallende vertalingen in de eerste brief aan de Korintiërs. In 1 Korintiërs 7 lezen we vanaf vers 29: ‘Laat daarom ieder die een vrouw heeft zo leven dat het hem niet in beslag neemt, ieder die verdriet heeft zo dat hij er niet door wordt beheerst, ieder die vreugde voelt zo dat hij er niet in opgaat, ieder die bezit verwerft alsof het niet zijn eigendom is, ieder die in deze wereld leeft alsof ze voor hem niet meer van belang is. Want de wereld die wij kennen gaat ten onder.’ Als ik dit vergelijk met de oude Nieuwe Vertaling, is het verschil wel groot: ‘Ten slotte, laten zij, die een vrouw hebben, zijn als zonder vrouw; die wenen, als weenden zij niet; die blijde zijn, als waren zij niet blijde; die kopen, als zouden ze er niets van behouden; die van de wereld gebruik maken, als zouden ze haar niet ten einde toe gebruiken. Want het uiterlijk van deze wereld is bezig te verdwijnen.’ Het lijkt me dat de nieuwste vertaling de woorden van Paulus wel heel vrij en parafraserend weergeeft, terwijl dat niet nodig is. De korthed van Paulus is veel directer en ook sterker dan de parafrase van de vertaling.

Een vierde voorbeeld is de vertaling van de ‘jongedochter’ uit 1 Korintiërs 7:36-38. Daar laat de nieuwste vertaling Paulus iets heel anders zeggen dan hij volgens de vertaling van 1951 (en de oude Statenvertaling) gezegd heeft. In die van 1951 lezen we: ‘Vindt nu iemand, dat hij jegens zijn jongedochter niet betamelijk handelt, indien zij reeds wat ouder wordt, en het zo behoort te geschieden, hij doe, wat hij wil; het is geen zonde, laten zij trouwen. Doch hij, die in zijn gemoed vast overtuigd, niet genoodzaakt wordt en macht heeft over zijn wil en hiertoe bij zichzelf besloten heeft, zijn jongedochter ongerept te laten blijven, zal wel doen. Wie dus zijn jongedochter uithuwelijkt, doet wel, en wie haar niet uithuwelijkt, doet beter.’ Paulus heeft het dus over vaders die hun dochter uithuwelijken, een praktijk die in zijn tijd niet ongewoon was. Maar in de Nieuwe Bijbelvertaling is die cultuur ineens verdwenen. Daar lezen we: ‘Maar wanneer iemand bang is zich tegenover zijn toekomstige vrouw te misdragen, omdat zijn verlangen naar haar te groot wordt, laat hij dan gevolg geven aan zijn wens met haar te trouwen. Dat dient dan te gebeuren. Het is geen zonde. Iemand echter die uit overtuiging, dus zonder dwang en uit vrije wil, voor zichzelf besloten heeft niet met haar te trouwen, handelt uitstekend. Dus iemand die met haar trouwt handelt goed. Maar iemand die niet met haar trouwt handelt beter.’

Nu is het ongetwijfeld waar dat bij eerste lezing de nieuwste vertaling duidelijker is dan die van 1951. Maar het verschil is toch wel zeer opmerkelijk: hier gaat het niet meer over het uithuwelijken, maar over de eigen huwelijksplannen die iemand kan hebben. Daarbij is het merkwaardig dat er over een toekomstige vrouw gesproken wordt. Mijns inziens wordt dat ‘toekomstig’ door de vertalers aan de tekst toegevoegd. Het staat er niet. Het vreemde gevolg is dat het volgens Paulus beter is als je besluit om niet met je toekomstige vrouw te trouwen! Dat lijkt mij ethisch nogal vreemd. Immers, als een vrouw je toekomstige vrouw is, dan is er op een of andere manier al tot een huwelijk besloten, hetzij door ouders (in een cultuur waarin meisjes uitgehuwelijkt worden) hetzij door een verloving. Zou Paulus het dan beter vinden als een huwelijksafsprake (bij nader inzien) afgezegd wordt? Ik kan het me nog niet voorstellen dat hij dit bedoelt. Of speelt het bij deze vertaling een rol dat ze gemaakt is in een cultuur waar uithuwelijken niet meer voorkomt?

Dit zijn vier opmerkelijke vertalingen in een bijbelvertaling die met genoeg gebruikt wordt, maar die ook nog wel eens vragen oproept over het vertaalresultaat en de achterliggende principes, m.n. op het punt van de vrije weergave van wat God bedoelt te zeggen.

## Woordenstrijd

**De uitbreiding van onze liederenschat blijft moeite geven. Dat hoor je in het kerkelijk gesprek. Ook met de afwijzing van allerlei bezwaren tegen bepaalde liederen is de moeite niet over. Er zijn broeders en zusters die zich door die afwijzing niet laten overtuigen, maar zich eerder in hun bezwaren bevestigd voelen.**

Hun grote moeite is dat via bepaalde liederen allerlei dwalingen de kerk worden binnengebracht. Dat kan inderdaad gebeuren. In ons blad is daar ook tegen gewaarschuwd. Die waarschuwing blijft staan, want waakzaamheid tegen dwaling blijft geboden. Het is dus goed om bedacht te blijven op het barthianisme, horizontalisme, heilsuniversalisme en andere dwalingen die in verband met het Liedboek worden genoemd. Ik denk daarbij aan de opdracht van Paulus om rechte voren te trekken bij de prediking van het evangelie (2 Tim. 2:15). Waarom zou dat niet gelden voor de verkondiging in de vorm van een lied?

Met deze paulinische waarschuwing in het hart valt er in de discussies over de dwalingen in de liederen wel iets wonderlijks op. Er wordt tegen genoemde dwalingen geageerd, maar er is niemand die het voor die dwalingen opneemt! Ik heb tenminste nog niemand zien schrijven of horen zeggen, dat het niet zo erg is dat er in een lied een barthiaanse dwaling staat. Niemand beweert dat Lied-nummer-zoveel zonder bezwaar gezongen kan worden omdat het universalistisch is, of omdat de alverzoening erin geleerd wordt. Er worden dwalingen aangewezen, maar er is geen mens die deze dwalingen aanhangt, verdedigt of wil invoeren in de kerk. Dat is uit de discussie af te leiden. Als deze constatering juist is, wordt er dan niet tegen windmolens gevochten? Is het wel een strijd tegen *dwalingen* of is het, onder de *schijn* van een strijd over de leer, een strijd over *woorden*?

Ik neem een voorbeeld om het te illustreren. Tegen Lied 1 is het grote bezwaar dat het barthiaans zou zijn. Er wordt in het eerste couplet immers gezongen over de ‘overwinning’ van het licht. Maar er was bij de schepping toch geen strijd? Dan is het een dwaling om dat wel te zingen. Gelet op de herkomst van het lied valt deze kritiek goed te begrijpen. Het is niet zo vreemd dat men zich zorgen maakt. Wat haal je binnen als je bij de schepping over ‘overwinning’ gaat zingen?

Nu heb ik nog niemand horen zeggen dat er wel strijd bij de schepping was en dat het in de kerk acceptabel is om dat te leren. Het gaat bij Lied 1 dus niet over de vraag, of je voor of tegen deze dwaling bent. Natuurlijk leert de Schrift niet dat er strijd bij de schepping is geweest. Maar in Psalm 104 lezen we wel over de wateren die voor het *dreigen* van de Here wegvluchtten. Slaat het op de schepping? Slaat het op de zondvloed? Ik denk het eerste. Het lijkt alsof de Here kwaad is op de wateren. Maar dat was bij de schepping toch niet het geval? (Bij de zondvloed evenmin). Het gedicht zegt het ‘bij wijze van spreken’. Het is dan ook niet dogmatisch bedoeld, maar poëtisch. Anders gezegd: we hebben hier *geen dwaalprobleem*, maar een *taalprobleem*.

Hetzelfde kan over Lied 114 gezegd worden. Daar wordt gezongen over Jeruzalem zoals het in de dromen van God geweest is. Dat kan toch niet, want God werkt naar zijn raad. Die is vast en zeker, en niet zo vaag als een droom. Het is begrijpelijk dat men de wenkbrauwen frons bij dit lied.

Nu is er zeker verschil tussen een vast besluit dat je uitvoert, en een droom. Maar kun je nu zeggen dat de kerk de dwaling leert dat Gods raad niet vast is, doordat ze over de dromen van God zingt? Ook hier wordt een dwaalprobleem naar voren geschoven, terwijl het in wezen om een taalprobleem gaat.

Bij de uitdrukkingrijkdom van de taal hoort nu eenmaal ook de categorie van het ‘bij wijze van spreken’. Dat kan met een groot aantal voorbeelden uit de Schrift zelf worden aangewezen. Ik neem als voorbeeld wat de Heilige Geest zelf (!) zegt in Psalm 78:65: ‘Toen ontwaakte de Here als een slapende, als een held, door wijn overmand.’ Hier vergelijkt de Heilige Geest de Here God met een dronkaard die zijn roes heeft uitgeslapen. Het slapen dat hier van de Here gezegd wordt, wordt door Elia op de Karmel spottend toegepast op Baäl die zijn priesters maar geen antwoord geeft. Is het niet ongepast om dat op de Here toe te passen, zeker als je met Psalm 121 gelooft dat Hij sluimert noch slaapt? Natuurlijk zal niemand het in zijn hoofd halen om een leerstellige uitspraak te doen over de dronkenschap van de Here. Dan zou je ook volkomen voorbijgaan aan de zin van Psalm 78. Die zin is dat de Heilige Geest ‘bij wijze van spreken’ wil zeggen dat de Here God, na een tijd waarin Hij niet ingegrepen heeft, actief tegen zijn vijanden gaat optreden.

Over de betekenis en het gebruik van woorden in de kerk heeft K. Schilder eens zinnige opmerkingen gemaakt. Hij had het niet over gezangen, maar over het gebruik van woorden die wel duidelijk een leerstellige bedoeling hebben. De een gebruikt ze met een aanvechtbare betekenis, die een ander die hetzelfde woord gebruikt, niet bedoelt. Het is m.i. ook van toepassing op poëtische woorden. Ik citeer: ‘Het is niet goed, elkaar op een *woord* te vatten, in nadere formulierenbinding. Het is alleen goed te vragen, of een woord, dat een tijdgenoot gebruikt, *goed uitgelegd*, zich laat *verbinden* met de oude belijdenis als formulier-van-enigheid’ (via J. Kamphuis, *Begrensde ruimte*, p. 71). Als we in leerstellige teksten op deze manier met woorden mogen omgaan, mogen we dan bij een poëtische manier van zeggen niet vragen of die zich, goed uitgelegd, met de belijdenis laat verbinden?

Liederen uit de Bijbel en van buiten de Bijbel zijn geen dogmatische teksten. Het is de aard van een lied om veel dingen ‘bij wijze van spreken’ te zeggen. Wanneer we daar geen oog voor hebben, raken we onherroepelijk verstrikt in een zinloos gevecht over woorden, doordat we wat bij wijze van spreken gezegd wordt, onder het dogmatische vergrootglas fileren en vervolgens als dwaling weggooien.

De apostel Paulus zegt dat we rechte voren moeten trekken. In hetzelfde verband waarschuwt hij om geen woordenstrijd te voeren die nergens nuttig voor is (vs. 14). Timoteüs moet dit betuigen in *de tegenwoordigheid van God*! Dus: waar God is, daar moet je de strijd over woorden staken. Een dergelijk gevecht verdraagt zich kennelijk niet met zijn presentie. Nota bene! Als je tegen de dwaling strijdt, doe je dat om op te komen voor de eer van God, voor de kerk als woning van God. Toch kan die strijd ontaarden, zodat God niet daarbij aanwezig wil zijn en er niet mee gediend wordt. Is dat misschien een oorzaak dat het gevecht over de uitbreiding van onze liederen zo weinig vreugde geeft? Geen woordenstrijd in de kerk!

## **Psalmenliefde**

Een andere moeite die men heeft, is dat er zoveel liederen worden geaccepteerd. Laat ik met het oog op die moeite afsluiten met de volgende passage.

‘Als ik één wens heb voor de gemeentezang in onze kerken, dan is het dat de psalmen hun ereplaats terugkrijgen. Het “nieuwe”, het tweede testament is er vol van en zij, die psalmen, zijn vol van het messiaanse testament. Laat ze gezongen worden, berijmd of onberijmd, op die prachtige muziek van het Geneefse psalter of op de aloude kerktoon, foon en antifoon, of op de devote melodieën van het “Anglican Chart” - maar laat ze weer stem van de kerk, taal van de gemeente worden.’ Het zal duidelijk zijn dat dit niet mijn eigen woorden zijn. Ik las ze in *Leeswerk* (jrg. 2, zomer 2005). Ze zijn van de dichter Willem Barnard. Inderdaad, dezelfde als die meewerkte aan het Liedboek en een actief aandeel had aan het liedrepertoire waar veel

broeders en zusters moeite mee hebben. Zij vrezen dat een grote bundel liederen tot minder liefde voor de psalmen leidt. Zelf heb ik ook wel eens op dat gevaar gewezen. Het zou ook heel schadelijk zijn voor de schriftuurlijke beleving van het geloof, wanneer de psalmen in onbruik raken. Wat mij trof in dit citaat, is dat de man die zoveel andere liederen heeft gemaakt, zijn grote liefde voor de psalmen belijdt. Dat laat zien dat de psalmen niet per definitie minder geliefd worden als je daarnaast veel andere liederen hebt. Het is maar net hoe je de psalmen kent, leest en welke plaats je ze geeft in de omgang met de Here. Ook wanneer de kerk veel liederen heeft, kan er voor de psalmen een ereplaats zijn en blijven.